

Heemkunde Boxtel

Boxtel Kroniek

Heemkunde Boxtel en Erfgoedvereniging Kèk Liemt

Heemkunde Boxtel

prettige feestdagen

januari 2026

VOORWOORD

Door Henk van Beers, voorzitter Heemkunde Boxtel

Vadertje Tijd zet zijn wandelstok neer en kijkt nog één keer om naar 2025: een jaar vol bedrijvigheid, verrassingen en mooie mijlpalen. We sluiten het af als een goed gelezen boek, met warme herinneringen in de kantlijn. Voor ons ligt een fonkelnieuw exemplaar: 2026, nog onbeschreven, klaar om samen nieuwe verhalen te schrijven.

Voor Heemkunde Boxtel was 2025 een jaar om trots op te zijn. We ontvingen een royaal legaat, stelden nieuwe statuten vast en zijn nu officieel een erkende ANBI-instelling – een prachtig cadeau voor iedereen die ons een warm hart toedraagt. We werkten nauwer samen met Kèk-Liempt, ontmoetten veel (nieuwe) leden bij lezingen, in de heemkamer, bij exposities en via onze groeiende beeld-, film- en boekenbank. Het bestuur kreeg versterking van twee aspiranten: Jan van de Sande en Bert Verdonk. Ook de redactie van de *Boxtel Kroniek* verwelkomt een extra pen: Frank van Doorn en Wim Ketelaars is toegetreden tot de jury van de Heemkundepluim. Kortom: alle ingrediënten zijn aanwezig om van 2026 een jaar vol historie én gezelligheid te maken.

Deze kersteditie van de *Boxtel Kroniek* is een feestelijke duik in onze lokale geschiedenis. We kijken vooruit naar lezingen over Brabant rond 1800, toen onze provincie weer voorzichtig meetelde. We ontdekken medische wonderen van weleer, verzegelloodjes vol geheimen, en staan stil bij dorpsgenoten die in voormalig Indië sneuvelden. We blikken terug op 11 april, twintig jaar geleden in de Hoekstraat te Liempde, en staan stil bij gebeurtenissen van de afgelopen eeuw. Verder nemen we u mee in het wel en wee van de jacht op Velder, tonen een pareltje uit onze beeldbank en zetten de kleurrijke geschiedenis van carnaval in de schijnwerpers, een perfecte opmaat naar het feest der feesten.

Kortom: een editie om van te genieten onder de kerstboom, met een dampende mok chocolademelk of een fonkelend glas wijn binnen handbereik. Namens bestuur en redactie wens ik u een Zalig Kerstfeest, warme dagen vol samenzijn en een gezond, perspectiefvol 2026. Proost op het nieuwe jaar!

Winters gezicht vanaf de Uilenbroek op de Helweg en Kleine Aa. Foto: Piet Rood 2002

Donderdag 15 januari 2026 om 20.00 uur
in zaal Rembrandt, Rechterstraat 56 Boxtel

Lezing:

Brabant tijdens de Bataafse Republiek
door Jurriaan Paulus van Pauwvliet

'Brabant tijdens de Bataafse Revolutie'

In de lezing **'Brabant tijdens de Bataafse Revolutie'** vertelt Jurriaan Paulus van Pauwvliet over de revolutionaire gebeurtenissen aan het eind van de 18^e eeuw.

In deze periode werden de fundamenteën gesticht van de Nederlandse democratie. Hoogtepunten waren: het eerste nationale parlement in 1796 en de Nederlandse Grondwet in 1798. Deze periode is bekend komen te staan als de 'patriottentijd' en 'Bataafse Revolutie'.

In het bijzonder komt Noord-Brabant tijdens de lezing aan de orde. Voor Brabant was het een belangrijke tijd. Het transformeerde naar een officiële provincie van Nederland. Voor het eerst sinds 200 jaar verkreeg het in 1796 een eigen bestuur met een vertegenwoordiging in het nieuwe nationale parlement!

Centrum 1795

Jurriaan Paulus van Pauwvliet is de oprichter van Centrum 1795 in Oosterhout (NB). In het centrum is een permanente expositie te bezichtigen over de 18^e-eeuwse patriottentijd en Bataafse Revolutie. Tijdens deze lezing gaat hij in op de 'Brabantse emancipatiestrijd', tegen de achtergrond van het ontstaan van de Nederlandse democratie.

*Het eerste Nederlandse parlement:
de 'Eerste Nationale Vergadering' in 1796*

Donderdag 26 februari 2026 om 20.00 uur
in zaal Rembrandt, Rechterstraat 56 Boxtel
Lezing 'Koorts en Honger'
door Hans van den Broek

Lezing 'Koorts en Honger'

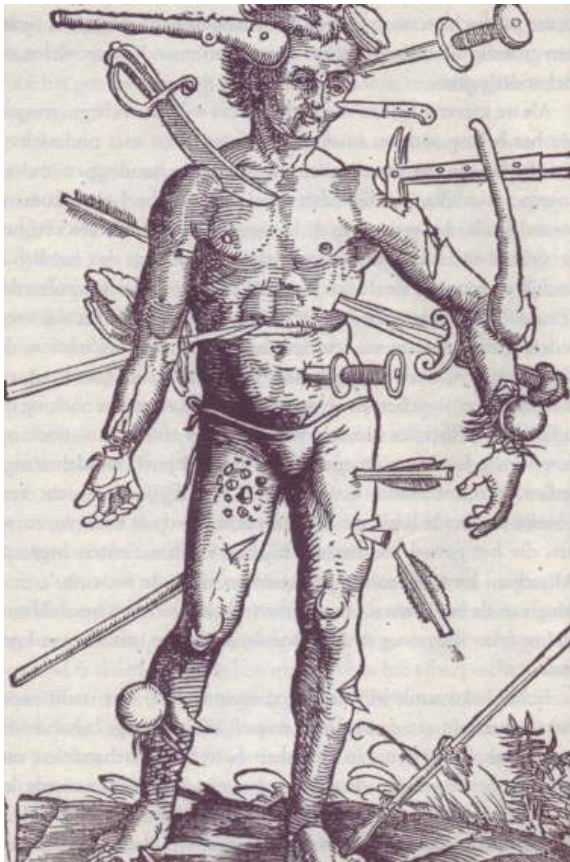
Hoe zag de geneeskunde er vroeger uit op het platteland?

De Deurnese arts **Hans van den Broek** onderzoekt al meer dan 25 jaar welke ziekten en kwalen onze voorouders troffen. Met behulp van oude teksten en hedendaagse kennis vergelijkt hij de situatie van toen met die in huidige ontwikkelingslanden.

In zijn lezing laat hij zien dat infectieziekten en gebrekkige voeding de belangrijkste doodsoorzaken waren. U hoort over vergeten ziekten als lepra, de pest en dysenterie, maar ook over tekorten zoals scheurbuik en krop. Daarnaast komt een bonte verzameling geneeswijzen aan bod: van aderlaten en bloedzuigers tot kruidengeneeskunde, bijgeloof en sterrenkijkerij.

Hans vertelt tevens over de rol van chirurgijn en medicine doctor, die met heel verschillende middelen en status probeerden patiënten te behandelen.

Een boeiende reis door de medische geschiedenis die laat zien hoe groot de vooruitgang van de moderne geneeskunde werkelijk is.

Metaaldetectie: deel 11

Door Peter van Lierop

Verzegelloodjes kennen we allemaal wel. Ze dienden om allerlei omhulsels of verpakkingen van goederen te verzegelen, zodat de eindgebruiker er zeker van kon zijn dat dit een origineel product was met de bijbehorende kwaliteit. Soms staat er een merknaam op, naam van de fabriek of molen, producttype, kwaliteit of plaats van herkomst. Ook kennen de meesten van ons wel het verzegellood van de PNEM, dat in iedere meterkast te vinden is. Ook vrachtwagens en treinwagons werden vaak verzegeld. Tegenwoordig gebruikt men kunststof verzegelmateriaal. Hieronder een aantal verzegelloodjes uit mijn collectie:

voorzijde: S & Co
18 x 3 mm, 3,79 gram

keerzijde: FABR. MERK.

N.V. Stoom-zeep-eau de cologne en parfumerieën fabrieken, v/h Sanders & Co, Leiden, midden-eind 19^e eeuw.

voorzijde: A.v.U. BOXTEL
20 x 3,5 mm 7,61 gram

keerzijde blanco

De oorsprong en naam van dit in Boxtel uitgegeven loodje is nog niet bekend ondanks veel speurwerk van Heemkunde Boxtel

voorzijde: *s-BOSCH keerzijde: J.G.COOYMANS & Z
19 x 5 mm 7,78 gram.

Deze zegel is gebruikt door Johannes Gerardus Cooijmans uit 's-Hertogenbosch. Leuk om te vermelden dat deze man de uitvinder is van de eier-likeur, advocaat.

Verzegelloodjes

voorzijde: C & S
18 x 3 mm 4,59 gram

C&S Valkenburg is een Nederlandse bandweverij met meer dan 100 jaar historie in het produceren van bandproducten. Deze producten worden ingezet voor verschillende toepassingen in de industrie, de transportwereld en in de agrarische sector.

keerzijde: UDEN

voorzijde: L. SUNDERMANN EINDHOVEN
keerzijde: L. SUNDERMANN EINDHOVEN 25 x 6,5 mm 11,82 gram

Lambertus Sundermann geboren 19-7-1868 in Zutphen is, als hij de fabriek laat bouwen, al vanaf 1897 sigarenfabrikant in Woensel. Hij woont afwisselend in Eindhoven en Woensel.

Gedeponeerde merken van Sundermann in Woensel: 29 juni 1897 'afb. lopende leeuw - L.S.

9 november 1891 - 's Hertogenbosch 'afb. leeuw met een vlieg op de neus - L.S. In de sigarenfabriek hoek Kruisstraat Fellenoord zijn verschillende bedrijven gevestigd geweest. Gebouwd door Sundermann en uiteindelijk tot hotel omgebouwd door Mignon en de Block. Oorspronkelijk was het adres Fellenoord 1, na 1920 Boschdijk 24 en daarna Boschdijk 26 Eindhoven.

Zoals je ziet is er veel informatie te halen uit het lezen van een doodgewoon loodje. In mijn verzameling bodenvondsten heb ik zo'n 500 verzegelloodjes.

Lood is een zacht metaal en vaak beschadigd en daardoor niet of slecht leesbaar. De enigszins leesbare heb ik allemaal beschreven, opgemeten, gewogen en ondergebracht in een apart bestand. Mochten er mensen zijn die er meer over willen weten of er zelf ooit één gevonden hebben, stuur mij dan gerust een berichtje of appje. pvanlierop@home.nl of 06 41 91 61 66. Mijn geregistreerde loodjes zijn ook te vinden op deze mooie site: www.bagseals.org

Volgende keer:

[Metaaldetectie deel 12](#), accijnsloodjes (slot)

1926 – 2026

Door Henk van Beers

Het jaar 1926 markeert een overgang in de Nederlandse geschiedenis, gekenmerkt door technologische innovaties en maatschappelijke veranderingen die de basis vormen voor de toekomst. Waterbeheer, communicatie en cultuur staan centraal, terwijl de samenleving zich geleidelijk aanpast aan nieuwe realiteiten.

Het jaar begint met strenge vorst, maar eindigt met hevige wateroverlast: de rivieren kunnen het smeltwater niet meer verwerken.

Wateroverlast op de Fellenoord

Overall in Nederland lopen de weilanden en dorpen onder. Mensen varen per roeiboot naar de kerk en in veel huizen staat het water tot aan de vensterbanken. Kippen broeden hun eieren uit op zolder, kinderen vangen vissen in de kelder en varen in wastobbes naar school. Boeren hijsen hun koeien naar de hooizolder om ze droog te houden. De ramp maakt nog eens duidelijk hoe kwetsbaar ons land is en hoe hard goed waterbeheer nodig is. Ze wordt de opmaat voor de aanleg van de Afsluitdijk en het bedwingen van de Zuiderzee.

Radio Bega. Een van de eerste radiowinkels in Bostel op de hoek van de Spoorstraat en de Van Leeuwenstraat

1926 is ook het jaar waarin de radio zijn intrede doet, een technologische doorbraak die de manier van communiceren voorgoed verandert. Slechts weinigen bezitten er een, waardoor dorpsbewoners zich verzamelen bij de smid of de bakker, waar zo'n knetterend apparaat staat te spelen. De stem uit de luidspreker klinkt plechtig: 'Goedenavond, luisteraars,' gevolgd door statige orgelmuziek. Een oude man frons en vraagt zich af: 'Wie praat er nou in die kast?' terwijl een omaatje koekjes neerlegt voor het 'mannetje in de radio'. De verwondering is groot, geluid dat door de lucht reist, Nederland is verkocht! De KRO, VARA en VPRO brengen muziek, nieuws en het gesproken woord tot in de huiskamer en zorgen voor een nieuw gevoel van verbondenheid.

In datzelfde jaar verschijnt ook de eerste film met geluid, en in Londen demonstreert de Schot John Baird een wonderlijk apparaat dat bewegende beelden uitzendt. Met karton, fietsbanden en een oude theekist bouwt hij een toestel dat een wazige poppenkop op een klein scherm projecteert. Journalisten denken eerst aan een goocheltruc, tot het hoofd opeens beweegt. De televisie is geboren, een vondst die de wereld voorgoed verandert.

In dit jaar worden de eerste fietsboetes uitgedeeld: vijftig cent voor rijden zonder licht. Verontwaardigde burgers schrijven ingezonden brieven en een student verdedigt zich met droge humor: 'Mijn lichtje brandde wel, maar ik had het in mijn jaszak, het waaide te hard.' Binnen een week maken cafés er grappen over: 'Gratis licht voor wie donker rijdt, mits men een biertje neemt.' Wat verder weg bouwt Henry Ford zijn eigen privétrein, een symbool van vooruitgang én van zijn afkeer van verandering. Hij vat het kernachtig samen: 'Vliegen is voor vogels; ik blijf liever op de grond, waar benzine is.' Ondertussen blaast in New York een jonge Louis Armstrong zijn eerste noten met de Hot Five. De jazz verspreidt zich razendsnel: in Parijs danst men tot diep in de nacht, en in Berlijn klinken saxofoons boven het geratel van de trams uit. Een Franse krant schrijft dat de jeugd opnieuw leert lachen met muziek 'en zo het verdriet over de Grote Oorlog even vergeet.' De tijd bruist, maar is broos: de crisisjaren moeten nog komen.

Ook in de kerk wordt de maatschappelijke verandering voelbaar: een predikant vraagt zich hardop af of de slang in het Bijbelverhaal echt tot Eva sprak. Dat zet gesprekken over de interpretatie van religieuze teksten in gang. Terwijl de Charleston uit de radio

klinkt, leeft achter de voordeur nog steeds de moraal van oma: seks is iets voor getrouwde stellen, bij voorkeur met het oog op een wiegje. Vrouwen worden gezien als hoeders van de moraal, terwijl mannen van huis uit nog steeds hun vrijheid behouden. Seksualiteit is streng gereguleerd en zondigen blijft een groot probleem.

Zicht op de Sint-Petrusbasiliek

Dit jaar telt Boxtel nog geen achtduizend inwoners. Het is een rustig dorp, ingebed tussen akkers en weilanden, waar de Dommel traag door het landschap slingert. De meeste mensen leven van het land. 's Ochtends vroeg trekken de boeren met hun karren naar de velden, terwijl uit de schoorstenen van kleine leerlooierijen en sigarenmakerijen rook kringelt. Op het station is het één en al bedrijvigheid. Stoomlocomotieven hijgen damp uit, reizigers zoeken met koffers hun weg. Boxtel is trots op haar spoor: een knooppunt dat het dorp verbindt met de grote wereld, van 's-Hertogenbosch tot diep in Duitsland. Ook hier

kampt men dit jaar met wateroverlast, al blijft het water in Boxtel relatief beperkt. Terwijl een groot deel van Oost-Brabant onderloopt, kun je langs sommige plekken, zoals de Ossenpad, zomaar met een bootje naar de burens varen. Het leven is eenvoudig en warm, de kerkklok bepaalt het ritme van de dag. Op zondag zit men netjes in de kerkbanken; op maandag wordt er weer hard gewerkt. De kermis en de bloedprocessie zijn hoogtepunten waar weken van tevoren over wordt gesproken. De beide harmonieën oefenen op de markt, kinderen spelen met een hoepel, en op zomeravonden klinkt muziek uit de cafés.

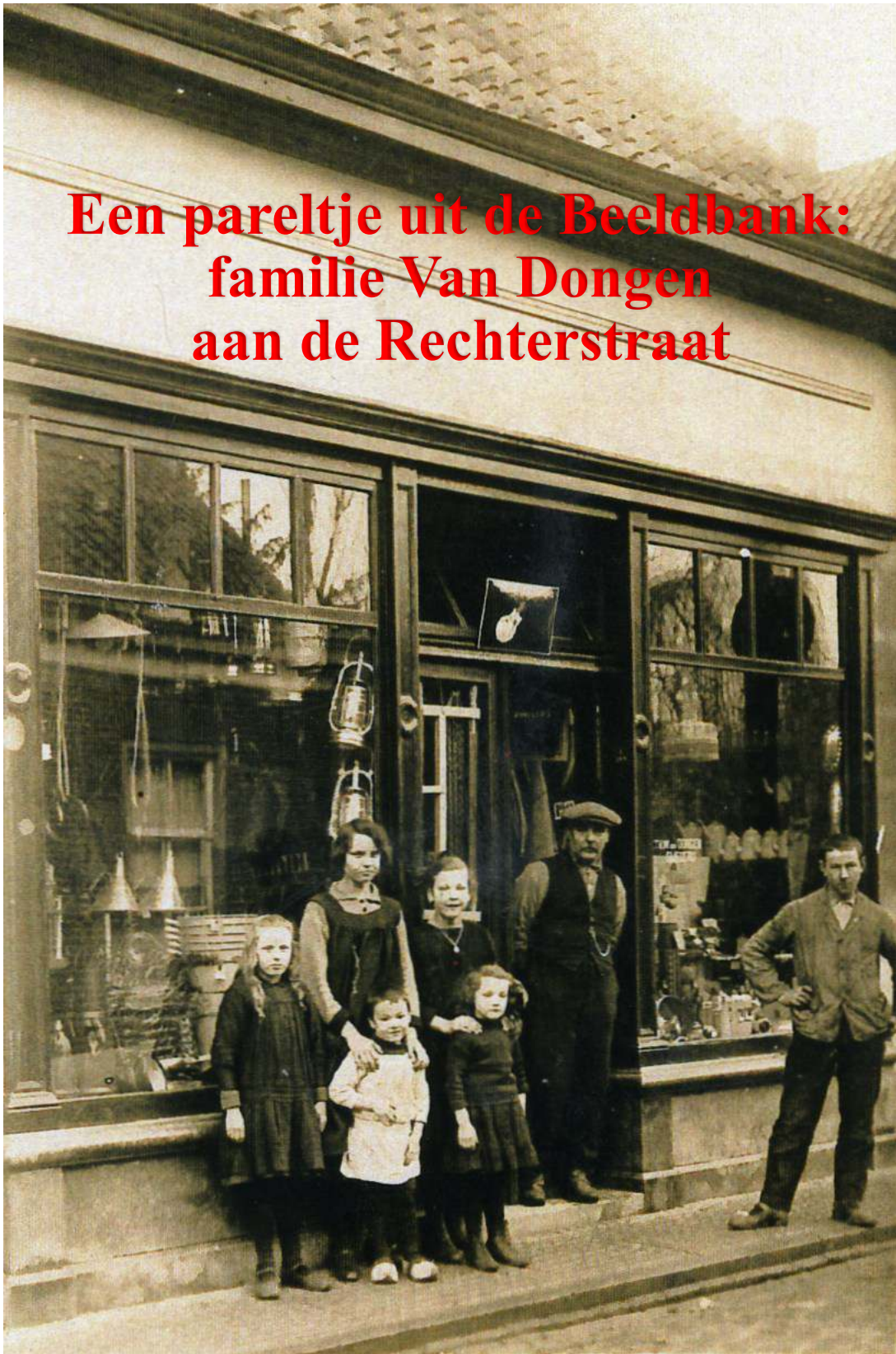
Langzaam kruipt ook de moderniteit het dorp binnen. Er wordt gesproken over uitbreiding van de elektrische straatverlichting en men droomt van betere bestrating. Bij een enkele notabel verschijnt de eerste radio, voor een passerende dorpling klinkt de stem uit het verre Hilversum bijna magisch.

1926 is een jaar van nieuwe ritmes. Jazz, films en dans brengen durf en vrijheid, terwijl traditie nog naast vernieuwing bestaat. Nederland leert het hoofd boven water te houden in een wereld die snel verandert en legt zo de eerste steen voor de moderne samenleving: een balans tussen behoud en vooruitgang, een weg die verder leidt dan dit ene jaar. Het markeert daarmee de route naar een toekomst waarin Nederland zich verder ontwikkelt richting 2026.

Een trein getrokken door een stoomlocomotief op het NS-station van Boxtel in 1926. Foto uit de collectie van de Stichting Spoor- en Tramwegverzamelingen

Een pareltje uit de Beeldbank: familie Van Dongen aan de Rechterstraat

Door Christ van Eekelen

De Beeldbank Boxtel is een schatkamer vol lokale geschiedenis. Meer dan 70.000 foto's laten het leven in Boxtel in al zijn facetten zien: straten, winkels, mensen en gebeurtenissen die samen het verhaal van het dorp vormen. Je zou denken dat je na al die beelden alles wel gezien hebt. Maar niets is minder waar. Soms duikt er opeens een onbekende foto op, een klein mysterie dat uitnodigt tot speuren. Zo ook deze bijzondere opname, die het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) ooit in haar collectie opnam met de simpele vermelding: *'Boxtel, onbekende locatie'*. Geen verdere toelichting, geen namen. Alleen een foto van een winkelpui, ergens in het begin van de twintigste eeuw. Een raadsel dat om een oplossing vroeg.

Eerste indruk: wat zien we eigenlijk?

Zonder aanvullende gegevens begint de zoektocht bij wat de foto zélf vertelt.

We zien een winkelpand met een houten pui, één verdieping hoog, met een dak van rode dakpannen. Rechts naast de winkel staat een huis dat met de korte gevel naar de straat is gericht – te herkennen aan het schuine dak. In de spiegeling van het etalageraam vallen nog meer details op: een eenlaags woonhuis aan de overkant van de straat, en een boom die in het glas weerspiegeld wordt.

De etalage toont allerlei producten: koffiekannen, petroleumlampen en elektrische lampen. Die combinatie verradt al iets over de tijd waarin de foto is genomen. Elektriciteit deed in de jaren twintig van de vorige eeuw steeds meer zijn intrede, maar petroleumverlichting was nog lang niet verdwenen. In de deuropening staat een man met een pet. Hij oogt ouder dan de jonge mensen die op het smalle trottoir voor de winkel poseren. Hun kleding – jongen in een korte broek en gebreid hesje, meisjes in eenvoudige jurken – past goed bij de periode 1920 tot 1930. De foto lijkt dus rond die tijd gemaakt.

Een flard tekst als aanwijzing

Met alleen deze observaties ben ik in de Beeldbank Boxtel aan de slag gegaan. Elk winkelpand in de oude dorpskern kwam in beeld als mogelijke kandidaat. Tot iemand iets opmerkte: op het rechter winkelraam, ter hoogte van de man in de deuropening, is een tekst te zien. Zelfs bij inzoomen blijft die moeilijk leesbaar, maar Joost Hoedemaeckers, beheerder van de BHIC-beeldbank, denkt ineens iets te herkennen. Zou er niet 'v. Dongen – Elektro' kunnen staan? Dat zou zomaar kunnen kloppen. De naam Van Dongen is immers al generaties lang verbonden met Boxtel. De familie runde jarenlang een elektronica- en witgoedwinkel aan de Rechterstraat 4, een bekend adres voor menig Buxtelaar. Zou de foto dan daar zijn genomen?

Het spoor van de familie Van Dongen

Toch lijkt dat te eenvoudig. Het huidige pand aan de Rechterstraat 4 werd pas in 1955 gebouwd, na de oorlog. Het kan dus niet het pand op de foto zijn. Tijd voor nader onderzoek.

Een telefoontje naar Leny van Dongen, dochter van de latere winkeleigenaren aan de Rechterstraat, brengt uitkomst. Zodra zij de foto ziet, herkent ze niet alleen het gebouw, maar ook de gezichten van haar familieleden. 'Dat is het geboortehuis van mijn vader,' vertelt ze. 'Rechterstraat

58, niet nummer 4.' Daarmee valt alles op zijn plek. Op de foto staan namelijk:

- Linksonder de jongen met het witte hesje: haar vader Wim van Dongen (1919–2010)
- Naast hem: zijn zusje Seef (Jos) van Dongen (1918–2010)
- Helemaal rechts: hun oudste broer Theo (Thé) van Dongen (1906–1996)

In de deuropening: hun vader, Theodorus Wilhelmus van Dongen (1874–1938) Leny schat dat haar vader op de foto ongeveer zes jaar oud is, wat de datering op circa 1925 brengt. Daarmee is het raadsel opgelost: de foto is in Boxtel genomen, aan de Rechterstraat 58, en toont de familie Van Dongen bij hun winkel.

Een klein mysterie, een groot verhaal

Wat begon als een onopvallende foto zonder beschrijving, groeide uit tot een fascinerend stukje Buxtelse geschiedenis. Het verhaal van een familie die meerdere generaties lang een vertrouwde naam in het dorp bleef, van vader op zoon.

De vondst illustreert ook hoe waardevol de Beeldbank is: niet alleen als archief, maar als levend geheugen van de gemeenschap. Achter elke naamloze foto kan een heel verhaal schuilgaan – verhalen die dankzij oplettende ogen en betrokken dorpsgenoten weer tot leven komen. Een nadere zoektocht in de Buxtelse beeldbank leverde bovendien nog enkele verwante beelden op, waaronder foto's hkb60503 en hkb22522. Samen geven ze een prachtig tijdsbeeld van de Rechterstraat in het interbellum, toen Boxtel langzaam moderniseerde maar nog de charme van een dorp behield.

Tot slot

Zo blijkt maar weer: zelfs na 70.000 foto's heeft Beeldbank Boxtel nog lang niet al haar geheimen prijsgegeven. Elk nieuw beeld kan leiden tot een ontdekking – of zelfs tot het herontdekken van een stukje lokale identiteit. Dankzij de inzet van mensen als Joost Hoedemaeckers, Leny van Dongen en de vele vrijwilligers blijft dat verleden niet verborgen, maar zichtbaar voor iedereen die nieuwsgierig blijft kijken.

Gedenksteen Hoekstraat 7-9 Liempde, de geboorteplaats van Jan Kruijsen.

Door Nel van Doorn

Twee 'scheidende' burgemeesters, Jan van Homelen van Boxtel en Frits Speetjens van Oirschot, hadden in 2006 het plan opgevat om een gevelsteen te onthullen op de geboorteplek van landschaps- en portretschilder Jan Kruijsen. De juiste locatie van de geboorteplaats was lang onzeker en het was te danken aan de Liempdse heemkundige Jan van de Sande dat de steen geplaatst werd op de juiste locatie. Het oorspronkelijke geboortehuis is lang geleden afgebroken; op de plaats ervan staat nu een dubbel woonhuis. Jan Kruijsen werd daar geboren in 1874 en heeft daar ongeveer een jaar gewoond totdat zijn ouders verhuisden naar Boxtel. Hij overleed in 1938 en liet een flinke erfenis aan schilderijen achter. De onthulling van de steen vond plaats op 11 april 2006.

Verslag van die dag door de toenmalige bewoonster Nel van Doorn

Alleen de datum stond vast: 11 april 2006 's middags. Er werd geen exacte tijd genoemd en dan is het toch spannend als je niet weet wat je te wachten staat. Ramen gewassen, tuintje gekuist, bloemetje aan de muur en wachten...

Het is dan zo rond 15.00 uur als er iemand zich bij ons aan de deur meldt om met plakband de vlag van Boxtel over het nieuwe gevelsteentje te plakken. Daar heb ik nog flink aan mee moeten helpen, want dat bleef natuurlijk niet zitten. Op zo'n moment krijg je echt een (plak)band met zo iemand, die achteraf de toenmalige burgemeester van Oirschot bleek te zijn, Frits Speetjens.

Buurvrouw Corry, die aan het begin van de Velderseweg woont, kwam mij gezelschap houden en dat was hard nodig, want hoe later het werd, hoe benauwder ik het kreeg.

Buiten zagen we druppelsgewijs steeds meer auto's aan komen rijden en mensen zich verzamelen voor en in onze tuin. Ook de pers was al vroeg aanwezig. Drie kranten maar liefst, ik was ook blij dat de toen 91-jarige mevrouw Van Boeckel (†2010) rijdend in haar golfkarretje naar ons huis kwam. Zij gaf *acte de presence* als huiseigenaar. Ik heb haar als enige van het publiek maar even binnengevraagd, het was waterkoud buiten. En de rest... het waren er gewoon te veel, maar een dame op leeftijd zet ik liever naast de kachel.

Toen iedereen gearriveerd was ging ik met mijn gezelschap naar buiten. Mevrouw Van Boeckel was duidelijk veel aandacht en pers gewend, dus het was fijn dat ik haar mooi voorop kon laten lopen en dat deed ze met verve! Na een welkomstwoordje van de beide burgemeesters en Joop Vullings (†2018), de toenmalige voorzitter van Museum Kruysenhuis in Oirschot, werd de gevelsteen

Onthulling gevelsteen. V.l.n.r.: Jan van Homelen, Joop Vullings en Frits Speetjens. Foto: Clemens Le Blanc Brabants Dagblad

Zelfportret Jan Kruijsen met pijp en hoed

V.l.n.r.: Mevr. Van Homelen en mevrouw Van Boeckel.
Foto: Nel van Doorn

onthuld. De vlag viel, het applaus klonk en de enorme champagnefles knalde open. Toen dacht ik nog, wat kan zo'n steentje toch veel indruk maken. Je plakt er een vlag over, zet er wat camera's bij en een evenement in de straat is geboren. Mooie bijkomstigheid is dan zeker toch de aanwezigheid van maar liefst drie journalisten die er melding van maakten, altijd leuk voor later. De vlag die over het steentje hing heb ik als bewoonster van het huis gekregen als aandenken, ik heb daar ook meteen 'van Nelle' op gekalkt. Het bleef nog lang gezellig daar op Velder.

Peer van de Molengraft. Foto: Nel van Doorn

Bezoek van Peer van de Molengraft, Kruijnsens laatste leerling

Met Peer van de Molengraft (†2014), de toen nog laatst in leven zijnde leerling van Jan Kruijnsen, had ik in 2008 een ontmoeting. Van de Molengraft heeft naam verworven als de 'hofschilder van de twintigste eeuw'; voor overheden, bedrijven en internationale organisaties schilderde hij staatsie-

portretten van staatshoofden en regeringsleiders. Via Toon en Betsie van der Sloot, die goed bevriend met hem waren, brachten Peer en zijn vrouw een bezoek aan ons huis, het geboortehuis van zijn vroegere leermeester. Dat deze daar slechts enkele maanden gewoond heeft, vanaf zijn geboorte totdat hij een maand of acht oud was, mocht de pret niet drukken. Hij zag er zijn eerste levenslicht en dat was al voldoende voor Peer om via de herdenkingsteen een groet te brengen aan Jan Kruijnsen.

Sfeerbeeld in de tuin Hoekstraat 7-9 Liempde. Foto: Nel van Doorn

Persoonlijk vond ik het toen heel indrukwekkend om op deze manier kennis te maken met deze bijzondere portretschilder. Jammer dat er toen verder niemand bij was, ze kwamen 'effe aan' en ik had geluk...

Jaren later hebben wij hem nog eens thuis opgezocht voor opnames van omroep Dommelland. Hij mocht toen nog als enige levende getuige zijn verhaal doen over zijn tijd met Jan Kruijnsen. Deze opnames zijn nog te zien op de Filmbank Boxtel; 'Jan Kruijnsen, unnen aorige miens'

Hanna Menzel (moeder van Kruijnsens tweede vrouw)
Foto: Rini van Oirschot

De Jacht op Velder

door de heren van Boxtel en andere eigenaren van Velder

Door Ger van den Oetelaar

Het is vanaf de middeleeuwen het streven geweest om Velder als jachtdomein in stand te houden. Het jachtbedrijf is daarom de belangrijkste reden dat Velder de waarde kreeg die het tot op de dag van vandaag nog heeft. De middeleeuwse adel (o.a. heren van Boxtel) koesterde diepgewortelde gevoelens omtrent de jacht. Zij bedreef die met hartstocht, passie en vakmanschap. Zij konden hun status tijdens de jacht etaleren. Het was beneden de adellijke waardigheid het wild met pijl en boog, strikken of vallen te verschalken. Dat was meer iets voor het gewone volk. Het jachtbedrijf was pas edel als het wild door een confrontatie met een gelijke werd overmeesterd: *Hayr tegen hayr ende pluym tegen pluym*, haar tegen haar en pluim tegen pluim. De status van het jachtbedrijf werd onderstreept doordat met name de hogere adel zich nadrukkelijk met de jacht profileerden. Niet alleen tijdens de jacht zelf maar ook bij het afsluitingsceremonieel stond de jachtheer in het centrum van de belangstelling. Bij het afsluiten van de jachtpartij legden de knechten de buitgemaakte kraanvogels, trapganzen, eenden, fazanten en patrijzen netjes gerangschikt in orde van grootte aan zijn voeten. Het jachttableau werd getoond.

Buiten het vrijwoud was het Brabants jachtrecht van toepassing. De jachtcultuur had weliswaar de nodige elitaire trekken, maar de jacht werd zeker niet alleen door edelen beoefend. Van een exclusief jachtprivilege van de adel was geen sprake. Dat gold alleen in de zogenaamde vrijwouden. Velder was voor de heren van Boxtel ook zo'n vrijwoud.

Een ander belangrijk aspect van de valkerij rondom Boxtel vormde de aanwezige *reijgerij*. De reigerij was een plek waar men de gevangen, vaak jonge reigers liet opgroeien of een reigerkolonie die men beschermde en benutte om reigers te *oogsten*. Ook in Boxtel bevond zich een dergelijke plaats waar reigers ongestoord konden broeden en hun jongen grootbrengen. De *reijgerij* was gesitueerd in de buurt van Stapelen, aan de Dommel. Van alle moerasvogels waren de Blauwe reiger, de Roerdomp, het Woudaapje en de Kwak veruit de populairste prooivogels. De vogels werden met allerlei soorten valken voor het plezier en niet zozeer voor het vlees bejaagd. Het was een krachtmeting van vogel tegen vogel waarbij

men het eerdergenoemde oude Brabantse principe *Hayr tegen hayr ende pluym tegen pluym* in de praktijk bracht. In adellijke kringen was het de populairste jachtvorm en werd het gedefinieerd als *la plus noble chasse*. Zo ving koning Willem III tussen 1841 en 1852 met zijn koninklijke valken maar liefst 1228 reigers. Met betrekking tot Boxtel is de kans groot dat de *reijgerij* een beschermde reigerkolonie was, aangezien de *reijgerij* bewaakt werd door een Spanjaard, een dienaar van jonker Adriaen van Horne, die kapitein was van een regiment Spanjaarden.

Zestien geschoten houtsnippen op Velder in 1960 met jachtopeniener Jan Hommen en Pieter Verberk

Er bleef gejaagd worden op Velder. De dochter van Adriaan, Pien van Boeckel (1894 -1969), kon zich nog herinneren dat de jagers vroeger per rijtuig aankwamen. Ze kregen 's middags een lunch aangeboden in het bos gezeten rondom een houtvuur. 's Avonds was er een diner in avondkleding. In de *oude tijd* kwamen, volgens Pien, de dames niet mee voor de jacht en ook niet voor het diner, zodat de gastvrouw de enige dame aan tafel was. Later kwam daar verandering in en gingen sommige dames zelfs mee op jacht of kwamen later voor het diner. De jachtoogst, *het jachttableau*, werd door de drijvers achter huize Velder op de grond uitgesteld ter bezichtiging. Een gedeelte van de fazanten werd juist voor de drijfjacht losgelaten. Begin 20^e eeuw werden er ook jachtmissen gehouden waarbij de familie Van Boeckel aanwezig was.

Drijfjacht op Velder, november 1917 met uiterst links jacht-opziener Piet de Rooij

Frans van Boeckel (1888-1949), de zoon van Adriaan, jaagde minstens vanaf 1913 tot 1943. Ook hij bezat een *grote jachtacte* en jaagde zeker ook op Velder. Zijn broer Gerard had eveneens een *grote jachtacte*. Binnen de familie waren Frans en Teun de meest prominente jagers die later ook actief waren binnen de jachtcombinatie.

Piet de Rooij (1884-1967) uit Helvoirt was jachttopziener op Velder vanaf minstens 1916. In dat jaar, Piet was toen 32, maakte hij melding van op Velder geschoten *roofwild*. Piet de Rooij *verdelgde in 1916 niet minder dan 360 stuks schadelijk gedierde, waaronder 1 marter, 18 bunzings, 65 wezels, 27 hermelijnen, 18 katten, 17 egels, 58 meerkolten, 92 eekhoorns en 5 sperwers, enz.* Aangezien het aantal roofdieren wordt bepaald door het aantal prooidieren, moet het aantal prooidieren (woelratten, bosmuizen, etc.) toen geweldig hoog zijn geweest. Ecologische principes waren blijkbaar in 1916 nog niet bekend bij het jachtbeheer. Op Velder waren meestal twee boswachters of jachtopzieners aanwezig. Vanaf de jaren vijftig in de 20^e eeuw werd het een en het ander gewijzigd. De jacht werd vanaf dat moment geregeld vanuit een jachtcombinatie waarin ook Teun van Boeckel zitting had. Daarnaast zijn Piet van Dam, Wout Kalis (*directeur van baggermaatschappij Boskalis*), Van Vliet (*directeur bouwonderneming uit de Randstad*) en professor D.J.F. Nuboer lid van deze combinatie. Theo van Heesch beheerde de gelden die het wild opbracht en die de combinatieleden inbrachten. De jachtstatus van Velder werd weer helemaal benut.

Een aantal (Brabantse) zakenpartners jaagden samen met de jachtcombinatie op Velder. Dit waren onder meer luitenant-kolonel C.C. Geertsema, Kwant en De Beaufort. Professor D.J.F. (Jan) Nuboer introduceerde Prins Bernhard. Prinses Beatrix stond destijds onder controle van deze Utrechtse professor D.J.F. Nuboer, een gerenommeerd chirurg, lijfarts en dus ook jachtvriend van prins Bernhard. De prins is in de jaren vijftig en zestig in totaal een keer of vijf, zes op Velder geweest. Over zijn komst doet binnen de familie Van Boeckel nog steeds het hilarische verhaal de ronde, dat de moeder van de huidige eigenaren, mevrouw Van Boeckel-Van Heijst een sigarettenpeukje en een servet van de prins 'veroverde'. Het geweer van prins Bernhard werd telkens opnieuw geladen door een jachttopziener.

Drijfjacht december 1956 op Velder. V.l.n.r. Dhr. Louw, prins Bernhard, Piet van Dam met Jan Nuboer

De jachttableaus waren erg groot in die tijd. Er werden meestal 150-200 stuks wild geschoten met een uitschieter naar 225 stuks. Het tableau bestond uit hazen, houtsnippen en veel konijnen en fazanten. Het tableau werd met behulp van een door een paard getrokken wildwagen verzameld. De 20 á 25 drijvers brachten het door de 5 á 8 jagers geschoten wild naar de wildwagen toe. Tijdens de drijfjacht werden de jagers goed verzorgd met een lunch.

Jachtgezelschap. Boven: v.l.n.r.: dhr. Kwant, Piet van Dam, mevr. Van Boeckel, Jan Hommen, Wim Verberk. Beneden: v.l.n.r.: Pien van Boeckel, Teun van Boeckel, mevr. Van Dam, Gerard van Boeckel

Boxtelaren gesneuveld in Nederlands-Indië, 1945-1949

Door Frank van Doorn

Op 27 december 1949 vond de Soevereiniteitsoverdracht plaats waarbij Nederland de onafhankelijkheid van Indonesië erkende. Daar ging ruim vier jaar zware strijd aan vooraf. Van de 240.000 militairen die Nederland inzette, keerden er 6.250 niet terug. Aan Indonesische zijde vielen nog veel meer slachtoffers. Onder de Nederlandse gesneuvelden bevinden zich tien militairen uit Boxtel en Liempde die hun laatste rustplaats vonden op de Nederlandse erevelden van Java.

Op 17 augustus 1945, twee dagen na de Japanse capitulatie, verklaarden Soekarno en Mohammed Hatta de onafhankelijkheid van Indonesië. In de daarna volgende maanden van de *Bersiap*-periode werden Nederlanders en andere buitenlanders doelwit van etnisch en politiek geweld. Nederland zond daarop duizenden militairen naar de archipel om de rust en koloniale heerschappij te herstellen.

Het pas bevrijde Nederland was echter oorlogsmoe, moest zijn leger weer van de grond af aan opbouwen en voor de bevolking had de wederopbouw thuis prioriteit. Maar wat Den Haag betrof, was het 'herstel van orde en recht' in Nederlands-Indië juist integraal onderdeel van die wederopbouw. Door de Indonesische nationalisten bovendien neer te zetten als door Japan getrainde extremisten, werd de strijd gelegitimeerd als het doven van het laatste vuur van de Tweede Wereldoorlog. Pas na herstel van het koloniale gezag en in overleg met gematigde (voor Nederland acceptabele) Indonesische vertegenwoordigers zou gesproken worden over mogelijke autonomie voor Indië.

Aanvankelijk werden KNIL-militairen ingezet die recent waren bevrijd uit Japanse krijgsgevangenschap. Geestelijk en lichamelijk getraumatiseerd waren ze echter volkomen ongeschikt om terug naar het front te worden gestuurd. Eind 1945 arriveerden de eerste lichten van dienstplichtige jongeren uit Nederland. Na een training van enkele maanden werden zij uitgezonden naar 'de Oost', dat ze na een maand op zee bereikten. Voor de meesten van hen was de reis de eerste keer ver van huis en onderweg of eenmaal in Indië werden veel militairen ziek door het onbekende voedsel en endemische ziekten.

De Nederlandse jongeren waren slecht voorbereid op de guerrillastrijd die ze tegemoet gingen. Er waren weinig zichtbare frontlinies en de Indonesische tegenstanders – nationalisten, communisten en islamitische strijders – verborgen zich onder de bevolking. De onvoorspelbare strijd werd gevoerd met hinderlagen, infiltraties en sabotageacties. Frustratie, panische angst en wraakzucht droegen eraan bij dat aan alle zijden op grote schaal oorlogsmisdaden werden gepleegd.

Indie-Monument aan de Koppel

De afwikkeling van de Politionele Acties maakte pijnlijk duidelijk dat Nederland er alleen voor stond. Beide Acties volgden op vastgelopen onderhandelingen tussen Den Haag, Batavia en de republikeinse regering en beiden hadden tot doel het revolutionaire verzet te breken in een snelle, militaire operatie. Tijdens de Eerste Politionele Actie van 21 juli tot 4 augustus 1947 werden economisch vitale gebieden op Java en Sumatra ingenomen. Tijdens de Tweede Politionele Actie van 19 december 1948 tot 5 januari 1949 slaagden de Nederlanders erin de republikeinse hoofdstad Djokjakarta in te nemen en de republikeinse regering, inclusief Soekarno en Hatta, te arresteren. Tactisch waren beide Acties geslaagd: alle militaire doelen werden behaald en de revolutionaire strijders verjaagd. Internationaal liep Nederland echter ernstige imagoschade op en beide Acties werden onder buitenlandse druk beëindigd. De overwinning van de Tweede Politionele Actie werd zelfs grotendeels tenietgedaan: de Republiek werd hersteld en de regeringsleiders keerden triomfantelijk terug naar Djokjakarta.

Vervolgens werd duidelijk dat de overwinningen om te beginnen al illusies waren. De revolutionairen waren tijdens de Actie bewust de confrontatie uit de weg gegaan, met als gevolg dat de al overbelaste Nederlandse troepen veel grotere gebieden moesten zien te verdedigen tegen een amper verslagen vijand. Voor de Nederlanders golden de maanden direct na beide Acties als de dodelijkste van de hele oorlog door de sterke toename van aanslagen, hinderlagen en infiltraties.

De desillusie onder de Nederlandse troepen was groot. Internationaal bleek er veel meer sympathie dan gedacht te leven voor een onafhankelijk Indonesië. Het argument van Den Haag en Batavia richting de Amerikanen dat een onafhankelijk Indonesië weleens communistisch kon worden, werd in het najaar van 1948 definitief ontkracht. Een communistische opstand in het Javaanse Madoen werd toen succesvol neergeslagen, niet door de Nederlanders, maar door de Indonesische revolutionairen zelf.

In december 1949 legde Den Haag zich met Soevereiniteitsoverdracht neer bij wat internationaal al sinds de Japanse inval van 1941-1942 werd erkend, namelijk dat de Nederlandse heerschappij over Indië onherroepelijk ten einde was. In de loop van 1950 werden de uitgezonden Nederlanders gerepatriëerd. Ruim zesduizend gesneuvelden bleven achter op de Nederlandse erevelden, onder wie negen jongens uit Boxtel en een uit Liempde.

Gesneuvelden uit Boxtel en Liempde

Jo Bergman (Boxtel, 12 juni 1927 – Semarang, 12 februari 1949). Marechaussee. Omgekomen bij een vuurwapenongeluk op de basis. 21 jaar.

Willy Derks (Heerlen, 29 juli 1923 – Batavia, 15 oktober 1945). Voetballer bij ODC. Oorlogsvrijwilliger. In het hospitaal bezweken aan dodelijke verwondingen door vijandelijk vuur. 22 jaar.

Harrie van Dijk (Escharen, 15 maart 1928 – Semarang, 18 februari 1949). Dienstplichtig soldaat. In het Julianaziekenhuis bezweken aan dodelijke verwondingen door vijandelijk vuur. 20 jaar.

Theo Huijberts (Boxtel, 20 augustus 1926 – Ambarawa, 18 april 1949). Hovenier en lid Katholieke Arbeidersjeugd (kajotter). Soldaat. Omgekomen bij een verkeersongeval op de basis. 22 jaar.

Constant van Kleef (Boxtel, 11 juli 1928 – Krukemah, 13 april 1949). Dienstplichtig soldaat. Gesneuveld. 20 jaar.

Jan van de Nosterum (Boxtel, 23 april 1926 – Sadjen, 1 februari 1949). Dienstplichtig soldaat. Gesneuveld. 22 jaar.

Boes van der Steen (Boxtel, 29 februari 1924 – Batavia, 7 december 1946). Sigarenmaker bij Elisabeth Bas en voetballer bij ODC. Oorlogsvrijwilliger. Bezweken aan malaria. 22 jaar.

Frans Verheijden (Boxtel, 20 september 1925 – Ketanggoengan, 23 september 1947). Dienstplichtig soldaat. Gesneuveld. 22 jaar.

Jacques van Vlerken (Boxtel, 6 maart 1925 – Batavia, 18 december 1946). Volutair bij wasserij Vekemans. Dienstplichtig soldaat. Bezweken aan buiktyfus. 21 jaar.

Bert van der Wiel (Liempde, 14 februari 1925 – Besoeki, 17 september 1947). Oorlogsvrijwilliger en marinier. Verongelukt. 22 jaar.

Bronvermelding foto's: Jo Bergman: familie Bergman; Harrie van Dijk: Stichting Herdenking Brabants Gesneuvelden, Waalre; Theo Huijberts, Jan van de Nosterum, Frans Verheijden, Jacques van Vlerken en Bert van der Wiel: Oorlogsgravenstichting; Indië-monument aan de Koppel: BHC/F. van de Pol, 2015.

Chirurgijnen in Boxtel en omgeving, deel 3

Door Marcel van Roosmalen

De familie Bedijx (ook geschreven als Bedickx, Bedijx, Bedicks, Biedijks, Bedix, Biedinx enz.) heeft veel chirurgijnen voortgebracht. Zo is Anthony Bedijks in 1704 chirurgijn en bierbrouwer in Oss. Meester chirurgijn Matheus Bedijx wordt vermeld als getuige bij een huwelijk. Hij trouwt in 1698 met Adriaentie Mutsaerts, eerder met Jenneke van de Sande uit Sint Oedenrode. Hij is mede ondertekenaar van het testament van de heer Walter Vogel 'ziek zijnde maar wel in het bezit van zijn verstand en geheugen. Hij overdenkt de broosheid van het menselijk bestaan en wil daarom eerst zijn testament hebben opgemaakt'. Hun zoon Arnoldus Bedickx is chirurgijn in Boxtel. Hij raakt in 1707 zwaar gewond door toedoen van Gijsbert van de Weghe. De reden van de bedreiging aan het adres van chirurgijn Bedickx wordt niet genoemd. Hij machtigt zijn broers, Jacobus en Anthony Bedix, om in der minne of met rechtsmiddelen geld te ontvangen voor het aangedane leed en het verlet dat er door deze verwonding is geweest. Hij wil genoegdoening voor het salaris van de dokter en chirurgijn en verdere kosten die zijn gemaakt bij het herstel der wonden. Getuigen verklaren dat er onenigheid ontstond tijdens de Liempdse kermisweek. Gijsbert is met een stuk hout de Lange Steenstraat ingelopen tot aan het Conijnshool en vraagt aan getuigen te zwijgen over het voorval. Theodorus de Lavigne en Cornelis van Mol, oud-borgemeester en inwoners van Boxtel en beiden van competente ouderdom, leggen op verzoek van Arnoldus Bedickx, meester chirurg te Boxtel, een verklaring af. De eerste getuige verklaart dat hij op 16 december 1708 's avonds met Gijsbert van de Weghe, ook inwoner van

Boxtel in de herberg van de tweede comparant is geweest en dat Gijsbert van de Weghe met andere dreigementen openlijk had gezegd dat hij de verzoeker zou omverschieten of doodsteken, al zou het ook in diens eigen deur zijn. De getuige had daarop gevraagd 'zult gij dat doen zoals gij hem eerder ook eens hebt gedaan?' Daarop had Gijsbert gezegd 'Nee ik zal hem eerst waarschouwen'. De tweede getuige verklaart dat hetgeen de Lavigne heeft verklaard waar is en heeft Gijsbert van de Weghe de dreigementen van het omverschieten of dood steken horen zeggen. Ze verklaren erbij aanwezig te zijn geweest en er goede memorie van te hebben en zijn bereidt hun verklaring onder ede te bevestigen. Adriaen van Hall 25 jaar en Cornelis van de Ven 22 jaar getuigen dat op de Liempdse kermis een ruzie was ontstaan, waarbij Arnoldus Bedickx zwaar verwond is aan zijn hoofd. Zijn vrouw heeft erger voorkomen door op haar man te gaan liggen. Diverse personen hebben geprobeerd Gijsbert tegen te houden, waaronder Jan de broer van Gijsbert, maar Gijsbert weet zich steeds los te rukken en te ontkomen via het Conijnshol en de Liempdsepad. Jan van de Weghe loopt over de hoogvonder dwars door de weide en ziet nabij het hek Bedickx en zijn vrouw liggen. De rechtszaak duurt nog jaren met steeds weer nieuwe getuigen, een uitspraak in deze zaak is niet gevonden.

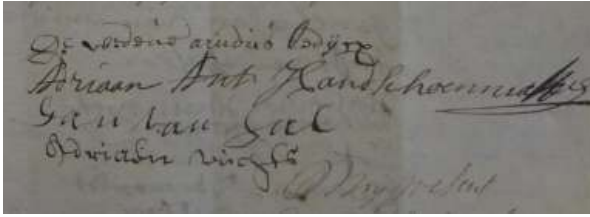
Henricus Biedinx (of: Bedijx), Bostellensis. F. et D. Defendit philosophiam.

In 1711 verhuurt Johan van der Brake, medicinae doctor, een stuk hooiland gelegen te Boxtel onder Onrode aan Arnoldus Bedickx, de huur is 5 gulden

per jaar. Arnoldus Bedickx wordt vaak vermeld als getuige in verkoopakten en verpachting van landbouwgronden. Hij is in 1726 executeur testamentair voor de pastoor van Gemonde, de heer Theodorus Dortmans. Hij krijgt daarvoor een gouden dukaton en het huishorloge. De dienstmaagd van de pastoor Cornelia van der Ameijden krijgt het bed waarop zij jaren heeft geslapen. Er komt een Henricus Biedinx uit Bostel voor op een lijst van personen die in Leuven gestudeerd hebben. Godefridus Bedickx volgt in 1715 zijn vader op als

chirurgijn, maar sterft jong. Zijn broer Lucas Bedicx, die chirurgijn is in Berlicum, volgt hem in Boxtel op. De weduwe van Arnoldus Bedicx verkoopt in 1738 en 1750 percelen grond in Liempde.

Heemkunde Boxtel heeft ANBI-status

Door voorzitter Henk van Beers

Heemkunde Boxtel heeft ANBI-status; goed nieuws voor iedereen!

Met trots meldden wij in ons vorige nummer dat Heemkunde Boxtel officieel is erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Dat klinkt tamelijk formeel, maar het is vooral goed nieuws voor onze vereniging én voor onze leden of donateurs. De ANBI-status is namelijk een erkenning van de Belastingdienst voor verenigingen die zich inzetten voor het algemeen nut, zoals cultuur, erfgoed en educatie. De overheid stimuleert dit soort initiatieven, omdat ze rechtstreeks bijdragen aan een sterke, betrokken samenleving. Daarom zijn er aantrekkelijke, belastingvoordelen voor mensen die een ANBI steunen. Maar er is meer, de ANBI-status bevestigt dat Heemkunde Boxtel controleerbaar en zonder winstoogmerk werkt. Daarmee zijn giften aan onze vereniging aftrekbaar van de inkomstenbelasting. Bovendien

zijn we een culturele ANBI, waarvoor zelfs een extraatje geldt. U mag 125% van uw gift aftrekken! Doneert u bijvoorbeeld €100, dan mag u €125 aftrekken in uw aangifte. Daarnaast betaalt Heemkunde Boxtel geen schenk- of erfbelasting over donaties of nalatenschappen. Uw bijdrage komt dus voor 100 percent ten goede aan onze vereniging. Met uw bijdrage kunnen wij archieven bewaren, tentoonstellingen organiseren, houden we gratis lezingen, hebben een eigen periodiek, organiseren we excursies, schrijven boeken, hebben een uitgebreide beeld- en boekenbank, doen aan onderzoek enz. enz. Alles om de kennis en het eigene over Boxtel te delen, waardoor we samen het verleden van ons dorp springlevend houden!

Meer weten? Kijk op onze Heemkunde pagina: Heemkundeboxtel.nl of stuur een mailtje aan: secretaris@heemkundeboxtel.nl

Carnavalsperikelen in Liemt en oprichting van 'de Ploegers

Door Harrie Raaimakers

Carnaval is een zeer oud van origine heidens volksfeest van de omgekeerdheid, dat oorspronkelijk gevierd wordt met de jaarwisseling. Het is ontstaan in de bakermat van onze westerse beschaving Mesopotamië, waar slaven en slavinnen op nieuwjaarsdag niet werken en gelijk zijn aan hun meesters. Het is een losbandig feest waarbij de mensen zich verkleeden en maskeren, als symbool van vervreemding. Bij de Grieken rijdt een pronkschip op wielen met een prachtig uitgedoste man, die de rol van koning vervult. Ten teken dat het feest teneinde is wordt deze schijnkoning ritueel gedood, want er moet iemand sterven om het nieuwe jaar met een schone lei te kunnen beginnen. Het 'wagenschip' wordt omschreven als een 'Carrus Navalis' waarin het woord 'carnaval' makkelijk is te herkennen. Het Latijnse woord Carnelevare (vaarwel vlees) refereert evenals Carrus Navalis mogelijk aan het woord carnaval. Er zijn duidelijke gelijkenissen met het huidige carnaval. De wereldlijke macht wordt door de burgemeester voor de duur van het feest overgedragen aan een 'koldervorst' middels de traditionele sleuteloverdracht en de overhandiging van de scepter. Het symbool van carnaval wordt na afloop van het feest verbrand, zoals de Liempdse ploegverbranding en de Boxtelse eendverbranding. We hebben nog steeds optochten met een prinsenwagen, dragen maskers en verkleeden ons. De carnavalsvierder ziet gedurende het feest in iedereen zijn gelijke.

Het vermoeden bestaat dat carnaval onder invloed van de Romeinse bezetter hier is geïntroduceerd. Dit zou dan een verklaring kunnen zijn voor het feit dat carnaval vooral een feest is van beneden de rivieren en niet specifiek een katholiek feest. Rond het jaar 500 komt Europa geleidelijk onder invloed van het Christendom. Heidense feesten worden vrijwel allemaal omgezet in een christelijk feestdag. De katholieke kerk verbiedt carnaval echter stellig, maar uiteindelijk wordt op de synode van Benevento in 1091 'Aswoensdag' in het kerkelijke jaar opgenomen als definitief begin van de vasten en wordt het 'katholieke' carnaval van de jaarwisseling naar de dinsdag voor Aswoensdag gezet. Het woord 'vastelaovend' (= de avond vóór de vasten) komt al in 1290 voor. Veel katholieke geestelijk leiders blijven echter tegenstander van dit feest.

Voor de aard en oorsprong van ons huidige carnaval

moeten we terug naar het Keulen en Aken van de vroege negentiende eeuw waar ons 'Rijnlandse Carnaval' zijn oorsprong heeft. Algemeen werd hier 'Das Militair' bespot en vooral de Pruisen moeten er aan geloven. De steek van de generaal wordt dwars opgezet, de Raad draagt ludieke uniformen en de onderscheidingen zijn a-militair. Als parodie op de Marktentsters, die het leger volgen en behalve brandewijn ook zichzelf wegschenken, ontstaan de Tanzmarie, als vrouw uitgedoste mannen. In Den Bosch viert men het 'Bourgondische Carnaval', ook wel Boeren Carnaval genoemd.

1967 Dansmariekes

Carnavalsperikelen in Liemt

In Liempde wordt aanvankelijk alleen Vastelaovend gevierd. Op dinsdag worden er oliebolletjes en spekstruif gebakken en gaan de kinderen langs de huizen om te zingen en rommelen met de rommelpot. Een rommelpot wordt gemaakt van een conservenblik waarover een gedroogde varkensblaas wordt gespannen met een stevig stuk riet in het midden. Door in de hand te spugen en vervolgens over het riet te bewegen krijgt men een 'rommelend' geluid. Hiermee wordt hun lied begeleid 'Vrouwke 't is vastenaovend, Kom nie thuis vur t'aovend, Es vajer en moejer naor bed toe zijn.....enz'. Ze krijgen dan wat snoep, fruit en soms een paar centen. Een varkensblaas is in die tijd zeer gewild bij de jeugd. Het is gebruikelijk dat degene die het geslachte varken als eerste op de billen kust de blaas krijgt om een rommelpot te maken. In 1957 wordt de eerste kinderopocht met versierde fietsen, bolderwagens en kindervagens georganiseerd door café-eigenaar Jan van de Velden, samen met Riki van Kuringen. Midden jaren zestig organiseert Fanfare Concordia met Boerenkapel 'de Dorstvlegels' jaarlijks een besloten carnavals-

feest in zaal 'de Punder'. Hun kledij bestaat uit een blauwe boerenkiel en blauw-gele zakdoek, de kleuren van de voormalige gemeente Liempde. Er vindt dan nog geen optocht of buitengebeuren plaats.

Oprichting Stichting 'de Ploegers'

In 1966 worden in Liempde de eerste stappen gezet voor de organisatie van een openbare carnavalsviering door de plaatselijke groenteman Jan van de Berk. Al ventend met zijn groenten wist hij bij diverse klanten voldoende draagvlak te creëren om samen met hem de uitdaging aan te gaan in het conservatieve Liempde. Deze eerste pioniers van het Liempdse carnaval zijn behalve Jan van de Berk, gemeentebestuurder Piet Strijbosch, garagehouder Jan van Houtum en bouwvakker Piet Grilis. Besloten wordt om voor goede raad contact te zoeken met Piet Hendrix uit Bortel, die aan de wieg staat van de Bortelse Waggelaars en al de eerste moeilijke jaren achter de rug heeft. Allereerst heeft men een startkapitaal nodig, waarvoor een selecte groep Liempdenaren wordt aangeschreven met het verzoek zich aan te sluiten bij de organisatie, met de verplichting daarvoor 100 gulden bij te dragen. Er reageren zeven personen, waarmee het startkapitaal op 1100 gulden komt en ze met zijn elfen de schouders er onder zetten. Jan van de Berk heeft inmiddels contact met de Liempdse kasteleins en de toezegging dat ook zij bereid zijn een bijdrage te leveren.

Het gemeentewapen van Liempde bevat de leeuw en de ploeg. De ploeg verwijst naar de landbouw op de akkers. Piet Strijbosch lanceert het idee om

van de ploeg het carnavalssymbool van Liempde te maken en daarmee heet Liempde met carnaval voortaan Ploegersland en de inwoners Ploegers en Ploegerinnen. Op 11 mei 1967 vindt de oprichtingsvergadering plaats. Het eerste bestuur bestaat uit Jan van de Berk voorzitter, Piet Grilis penningmeester en Piet Strijbosch secretaris. Verder zijn aanwezig Toon van Alphen, Jas Bressers, Janus Bressers (de zwarte Janus) Nic van Hal, Wim Hermes, Jan van de Laar, Jan van Houtum Beton, Jan van de Pasch, Theo Prinsen junior, Jozef Slits, Anton Thomassen, Toon van der Vleuten en Willem Voets. Jan van Houtum Garage was wel lid maar niet aanwezig bij de oprichtingsvergadering. Voor de installatie van de Raad, de Hofkapel en de Dansmariekes moeten er uniformen genaaid worden, want kopen is veel te duur. Toos van Houtum en Lies Bressers kopen bij de firma Puyenbroek in Tilburg stof om 45 mensen aan te kunnen kleden. Samen met alle andere dames van de toekomstige prinsenvereeniging lukt het de Raad, de Hofkapel en de Dansmariekes voor de installatie op 11-11 van een prachtig uniform te voorzien. Voor de oprichting van een hofkapel zoekt men in eerste instantie contact met Boerenkapel de Dors(t)vlegels maar die willen geld voor hun optredens. Daarom wordt besloten een eigen kapel op te richten en zo is 'Hofkapel de Ploeger' ontstaan, de latere 'Hofkapel de Kromploegers'. Op 11 november 1967 wordt, in aanwezigheid van het college van B&W, door Jan van de Berk de gehele Raad van Elluf, Hofkapel de Kromploegers en de Dansmariekes geïnstalleerd. Op 13 januari 1968 installeert burgemeester Laurijssens Jan van de Berk tot eerste prins van Ploegersland. Zijne Doorluchtige Hoogheid Jan den Eerste kiest Piet Grilis als zijn adjudant en zijn leuze is 'we moeten lief zijn voor elkaar'

Ter voorbereiding op de optocht wordt Liemt door Jan van de Berk en Piet Strijbosch opnieuw ingedeeld in buurtschappen: Kasteren, Vrikkhoven, Hezelaar, Den Berg, Loeind, Roderweg/Koestraat, plus de nieuwe wijken Kleinhoekje-Nieuwe Wijk, Kerkeind en de Keefheuvel. Deze buurtschappen gaan allemaal aan de slag om mee te doen met de optocht. Dit resulteert in een optocht op zondag met 16 wagens en 3 loopgroepen, en 's maandags een evenzo grote kinderoptocht met wagens van de buurtschappen vol met kinderen. Tot carnaval 1992 loopt Peer de Kromploeger (Piet Grilis) voor de optocht uit met een paard dat de Ploeg voorttrekt. Na het overlijden van Piet neemt het Gilde der Prinsen dit gebruik over.

Peer de Kromploeger

Inhoud Boxtel Kroniek november 2025

Voorwoord	blz. 2
Lezing Bataafse republiek	blz. 3
Lezing Koorts en Honger	blz. 4
Metaaldetectie	blz. 5
1926—2026	blz. 6
Een pareltje uit de beeldbank	blz. 8
Gedenksteen geboorteplaats Jan Kruijsen	blz. 10
De jacht op Velder	blz. 12
Boxtelaren gesneuveld in Nederlands Indië	blz. 14
Chirurgijnen in Boxtel en omgeving	blz. 16
Heemkunde Boxtel met Anbi-status	blz. 17
Liempds carnaval	blz. 18
In Memoriam Jan Swinkels	blz. 20

Foto voorpagina:

Ijspret op de vijver aan de Koppel
Foto: Piet van Oers, fotoarchief
Brabants Centrum

Colofon

WEBSITE:	www.heemkundeboxtel.nl
BEELDBANK:	www.beeldbankboxtel.nl
FILMBANK:	www.filmbankboxtel.nl
BOEKENBANK:	www.boekenbankboxtel.nl
BIDPRENTJES :	www.bidprentjesboxtel.nl
FACEBOOK:	www.facebook.com/heemkundeboxtel

VOORZITTER:

Henk van Beers

PENNINGMEESTER:

Nellie van den Brandt-Boselie

E-mail: penningmeester@heemkundeboxtel.nl

Rek.nr.: NL79 RABO 0128712880

t.n.v. Heemkundekring Boxtel

SECRETARIS EN LEDENADMINISTRATIE:

Christ van Eekelen

De Houtbreker 23

5283 ME Boxtel

Telefoon: 0411-675818

E-mail: secretaris@heemkundeboxtel.nl

REDACTIE:

Frank van Doorn

Christ van Eekelen

Hanneke van der Eerden

Nellie van den Brandt-Boselie

Nel van Doorn- van de Langenberg

E-mail: redactie@heemkundeboxtel.nl

In Memoriam Jan Swinkels 1936-2025

Door Hanneke van der Eerden

In 2019 valt ons heemkundelid Jan Swinkels de eer toe om de Heemkundepluim te ontvangen. Hij krijgt deze pluim voor de vele activiteiten en functies die hij in Boxtel vervuld heeft en zijn jarenlange inzet voor allerlei culturele Buxtelse instellingen. Eigenlijk is de pluim niet enkel voor Jan, maar evengoed voor zijn steun en toeverlaat, zijn echtgenote Anny.

Jan Swinkels 1997
Foto: Piet van Oers B.C.

De sloop van enkele beeldbepalende monumentale gebouwen, zoals het postkantoor en de kapel op Duinendaal, leidt tot de oprichting van de Monumentencommissie. Jan Swinkels is hierbij vanaf het begin betrokken. Zijn gevoel voor authentieke kleuren komt hier goed van pas en maakt hem een graag geraadpleegde deskundige bij restauratieprojecten.

Zelf leerde ik Jan beter kennen als medeoprichter van de oudheidkamer Historisch Museum Piet Dorenbosch in 1992. Hij heeft dan al veel fotocollagelijsten voor tijdelijke tentoonstellingen gemaakt en na afloop weer afgebroken. Hier vallen zijn enorme bevoegdheid en werklust op. Deze lijsten ontstaan op de zolder van zijn woning, waar hij kan reken en op trouwe hulptroepen. Sinds de opening van het museum kunnen de lijsten permanent tentoongesteld worden! In 2013 gaat het Historisch Museum Piet Dorenbosch op in het nieuwe Museum Boxtel/MuBo. Jan Swinkels blijft ook bij het nieuwe museum actief betrokken. Zijn collagelijsten over de geschiedenis van Boxtel verhuizen mee naar het MuBo en worden regelmatig gebruikt als aanvulling bij lopende tentoonstellingen.

Voor dat alles ontvangt Swinkels diverse onderscheidingen, zoals ridder in de Orde van Oranje Nassau. En natuurlijk onze eigen Heemkundepluim, die wordt uitgereikt aan iemand die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het Buxtels erfgoed. En daartoe behoort zeker Jan Swinkels!

Jaaroverzicht Heemkunde Boxtel 2026

15 januari	Lezing 'Bataafse Republiek' door J. van Pauwvliet
26 februari	Lezing 'Koorts en Honger' door Hans van den Broek
19 maart	Lezing "'s-Hertogenbosch in een onmetelijke zee' Door Francien van den Heuvel
04 april	Kleine wandelexcursie naar de Mortelen gids: Leon Vingerhoeds
16 april	Jaarvergadering en uitreiking Heemkundepluim
10 september	Lezing en boekpresentatie 'Pierre Janssen' door Christ van Eekelen
15 oktober	Lezing over de geschiedenis van de Brederodeweg, door Ben Ophof
19 november	Lezing 'Restauratie Domtoren Utrecht' door Karlijn de Wild